

“ชุมชนเข้มแข็ง” หรือ “ชุมชนาธิปไตย”

อนาคตของมนุษยชาติ

คู่มือ

กระบวนการชุมชน ๗ ขั้นตอน

โดย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์ประเวศ วะสี

มูลนิธิสธารณสุขแห่งชาติ และมูลนิธิสตรี-สตรีวงศ์

๑.

ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ

ปัญหาที่สำคัญที่สุดของประเทศ ถ้าแก้ไขไม่ได้ประเทศไปต่อไม่ได้

ประเทศไทยได้ชื่อว่ามีความเหลื่อมล้ำสูงที่สุดเป็นที่ ๑ หรือที่ ๓ ในโลก

อย่างที่พูดกันว่า **“รวຍกระจุจจนกระจาย”** คนที่จนที่สุดมีทรัพย์สินเป็นศูนย์ หรือติดลบ คือเป็นหนี้เป็นสิน ส่วนคนรวยอาจมีเป็นล้าน ๆ สิบล้าน ร้อยล้าน ไปจนถึงเป็นหมื่นเป็นแสนล้าน เรียกว่ามีการเสียสมดุลอย่างสุด ๆ

อะไรที่สมดุลจะสงบ เป็นปกติสุข และสันติ

อะไรที่เสียสมดุลก็จะปั่นป่วน วุ่นวาย รุนแรง โกลาหล วิกฤต การที่ประเทศเสียสมดุลทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรงนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ เป็นลูกโซ่อย่างเหลือคณานับ คุณภาพเด็กเยาวชนและครอบครัวจะเป็นไปได้อย่างไร เด็ก ๆ ที่พ่อแม่ยากจนก็จะมีวัยเด็กที่ปรักปรำแตกร้าง (Childhood disrupted) ที่ส่งผลยาวไกลต่อการเกิดโรคภัยไข้เจ็บนานาชนิดทั้งทางกายและทางใจ และส่งต่อผ่านกลไกทางกรรมพันธุ์ไปสู่รุ่นลูกหลานต่อไป เป็นกรรมที่เขาไม่ได้ก่อ แต่เป็นวัฏฏะกรรมแห่งความเหลื่อมล้ำของระบบของประเทศ เป็น**กรรมของประเทศ**อันหนักหน่วง และเป็นรายจ่ายที่ทุกฝ่ายในสังคมจะต้องจ่ายในรูปแบบต่าง ๆ

กรรมร่วมของความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ถ้าแก้ไขไม่ได้ประเทศไปต่อไม่ได้

ทุกคน ทุกฝ่าย ทุกองค์กร จึงควรใส่ใจทำความเข้าใจถึงวิธีที่ทรงประสิทธิภาพในการขจัดความยากจนลดความเหลื่อมล้ำ **การพัฒนาทุกชนิดควรมีเป้าหมายร่วมที่จะขจัดความยากจนลดความเหลื่อมล้ำ** ไม่ใช่ต่างคนต่างไป ต่างแยกส่วนเป็นเรื่อง ๆ อย่างนั้นจะไม่สำเร็จสักเรื่อง ไม่ว่าเรื่องเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม หรืออะไร ๆ การสอนธรรมะก็จะไม่ได้ผล ท่ามกลางความยากจนและความเหลื่อมล้ำสุด ๆ

ฉะนั้น **ถนนทุกสายต้องมุ่งขจัดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ**

การพัฒนาทั้ง ๘ มิติ ต้องมีเป้าหมายร่วม
ในการจัดการความยากจน และลดความเหลื่อมล้ำ

๒.

ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ เป็นปัญหาที่ซับซ้อนยากที่จะเข้าใจและแก้ไข

สังคมปัจจุบันต่างจากสังคมโบราณ สังคมโบราณตรงไปตรงมาง่าย (Simple and linear) เข้าใจได้ง่ายแบบใครทำอะไรก็ได้ อย่างนั้น เช่น ใครขยันและไม่มียาสูบก็จะไม่จน

แต่สังคมปัจจุบันมีโครงสร้างและระบบที่ซับซ้อน เป็นระบบซับซ้อน (Complexity system) ไม่ตรงไปตรงมา บุคคลได้รับผลจากเหตุที่ตนไม่ได้ก่อ มันมาจากเหตุห่างไกลที่มองไม่เห็น เดินมาตามระบบที่เชื่อมโยงยาวไกลและซับซ้อน เช่น บุคคลที่ขยันและไม่มียาสูบอาจยากจน จนหมดเนื้อหมดตัวเพราะเกิดระบบเงินเฟ้อ ระบบซับซ้อนจึงเข้าใจได้ยาก พยากรณ์ไม่ได้ พลิกผันโดยรวดเร็ว เกิดความโกลาหลได้ง่าย กระทบต่อชีวิตของผู้คนจำนวนมาก และไม่รู้จะแก้ไขอย่างไร

ระบบซับซ้อนเป็นเรื่องใหม่ ที่เครื่องมือเก่า ๆ ที่เคยใช้ได้ผล ใช้ไม่ได้ผลแล้ว เครื่องมือเก่า ๆ เช่น

- อำนาจ
- เงิน
- การวิพากษ์วิจารณ์
- การใช้ความรู้สำเร็จรูป คือ ใครเรียนรู้วิชาอะไรมาก็เอาความรู้นั้นไปใช้ ก็ได้ผลแล้ว

คนอังกฤษชื่อ Robert Chambers ไปทำวิจัยว่า ทำไมการพัฒนาในโลกจึงไม่ค่อยได้ผล เราควรตระหนักว่าการพัฒนาต่าง ๆ ในโลก ส่วนใหญ่ไม่ได้ผล รวมทั้งการจัดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ ยิ่งพัฒนายิ่งเหลื่อมล้ำมากขึ้น ๆ จนเหลื่อมล้ำสุด ๆ ดังที่เกิดในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และประเทศอื่น ๆ

Robert Chambers สรุปจากการวิจัยว่า **“ที่ไม่ได้ผลเพราะมีการใช้ความรู้ โดยไม่เรียนรู้”**

การใช้ความรู้ หมายถึง การใช้ความรู้สำเร็จรูป

การเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้จากการปฏิบัติในสถานการณ์จริง

การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning through action) ในสถานการณ์จริง เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ซึ่งจะกล่าวให้ละเอียดต่อไป

ในขั้นตอนนี้ ต้องตระหนักร่วมกันเสียก่อนว่า วิธีแก้ปัญหาเก่า ๆ จัดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำไม่ได้ ไม่ว่าโดยรัฐบาลชนิดใด ๆ และโดยเขียนเศรษฐกิจใด ๆ ทั้งประชาชน ทั้งพรรคการเมือง ควรจะต้องเรียนรู้เรื่องนี้ มิฉะนั้นก็สูญญาคะรอกอยอย่างลม ๆ แล้ง ๆ ไม่เคยได้ผลจริงจังวิกฤตแล้ว วิกฤตอีก

๓.

ทำไมการพัฒนาเศรษฐกิจมหภาคอย่างเดียวจึงทำให้ความเหลื่อมล้ำมากขึ้น ๆ

รัฐบาลทุกรัฐบาลพยายามทุ่มเทเงินจำนวนมากเพื่อขจัดความยากจนแต่ไม่สำเร็จ กลับเกิดปัญหามากขึ้น เพราะงบประมาณจำนวนมากที่ทุ่มเทลงไปนั้นยืมอนาคตมาใช้ ที่ลูกหลานคนรุ่นต่อไปจะต้องแบกรับหนี้หัตถ์ที่รัฐบาลก่อไว้ พรรคการเมืองต่าง ๆ ควรเรียนรู้ว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น มิฉะนั้นประวัติศาสตร์จะซ้ำรอย

เศรษฐกิจมหภาคนั้นอยู่บนฐานทุน ธรรมชาติของทุนนั้น คือ รายได้จากทุน (Capital income) สูงกว่ารายได้จากการทำงาน (Earning income) เพราะฉะนั้นการพัฒนาระบบทุน จึงทำให้ความเหลื่อมล้ำมากขึ้น ๆ (ดูหนังสือเรื่องทุน โดย Thomas Piketty) ทั้งนี้ได้หมายความว่าควรยกเลิกการพัฒนาบนฐานทุน แต่ต้องพัฒนาบนฐานทุนอีกประเภทหนึ่งด้วย นั่นคือ “ทุนทางสังคม” (Social capital)

ทุนทางสังคม คือ ชุมชนเข้มแข็ง

“ชุมชนเข้มแข็ง” เป็นเครื่องมือขจัดความยากจน และลดความเหลื่อมล้ำ

ชุมชนเข้มแข็งไม่ได้เกิดจากการเอาอะไรไปให้ เช่น สิ่งของ เงินทอง ความรู้ หรือเทคโนโลยี ซึ่งเป็นการรักษาตามอาการ ไม่ใช่รักษาที่สมุฏฐาน

ชุมชนเข้มแข็งเกิดจาก **กระบวนการชุมชน ๗ ขั้นตอน**

การสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง คือ การไปร่วมเรียนรู้ในกระบวนการชุมชน ๗ ขั้นตอน

๔.

ชุมชนเข้มแข็งคือกุญแจ

ชุมชน หรือ ความเป็นชุมชน หมายถึง **มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ**

เมื่อใดมีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ไม่ว่าจะติดพื้นที่แบบชุมชนหมู่บ้าน ก็เรียกว่ามีความเป็นชุมชน ชุมชนจึงมีหลายรูปแบบอย่างหลากหลาย รวมทั้งชุมชนแบบใหม่ ๆ เช่น ชุมชนบ้านจัดสรร ชุมชนคอนโด ชุมชนทางวิทยุ ชุมชนทางอินเทอร์เน็ต ความเป็นชุมชนอาจมีตามประเด็น หรือตามเรื่องราวก็ได้ เช่น ชุมชนวิชาการ ชุมชนวัด ฯลฯ

การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ตรงกับ**อภิธานิยธรรม** ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเป็นอันมาก อภิธานิยธรรม แปลกันว่า ธรรมะเพื่อความเจริญอย่างเดียว ถ้าดูโดยสาระจะเห็นว่า เป็นอย่างเดียวกับการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ

การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ทำให้เกิด**พลังร่วม**หลายมิติ คือ พลังทางสังคม พลังทางปัญญา พลังของภูมิคุ้มกัน พลังความปลอดภัย จึงเป็นปัจจัยของความสำเร็จและความสุข ดังที่ Scott Peck จิตแพทย์ชาวอเมริกันได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ A World Waiting To Be Bond เขาเล่าว่า เขารักษาคนอเมริกันที่ไม่มีความสุขจำนวนมาก จนเขารู้สึกว่ารักษาไม่ไหว เขาเลยต้องส่งเสริมการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ซึ่งเขาเรียกว่า สร้างความเป็นชุมชน (Community building) เมื่อสร้างสำเร็จ **ทุกคนมีความสุขประดุจบรรลุนิพพาน**

ที่มีความสุข เพราะมีความเสมอภาค ภารดรภาพ สามัคคีธรรม มีความอบอุ่น มีความปลอดภัย เกิดปัญญาร่วม ทำอะไรก็สำเร็จได้ง่าย ไม่เหมือนอยู่แบบตัวใครตัวมัน ซึ่งมีความเครียดสูง ไม่ปลอดภัย ความสำเร็จน้อย

สังคมอเมริกันเป็นแบบ**ปัจเจกชนนิยมสูง**แบบตัวใครตัวมัน เผลอภัยและความเสี่ยงด้วยตนเองจึงมีความเครียดสูง พลังทางสังคมต่ำ ดังที่ไม่มีความสุขและมาหาจิตแพทย์กันจำนวนมาก จนรักษาไม่ไหว

Scott Peck จึงมีความเชื่อว่า สังคมในอนาคตจะเป็นอย่างนี้ต่อไปไม่ได้ แต่จะต้องเป็นสังคมที่ชุมชนเข้มแข็ง เขาจึงตั้งชื่อหนังสือเขาว่า “โลกที่กำลังรอคอยที่จะเกิดขึ้น”

ที่จริงเป็นธรรมชาติของคนและสัตว์ที่จะอยู่กันอย่างรวมกลุ่ม เพราะปลอดภัยและมีพลังของการทำมากกว่า เช่น ปลาอยู่กันเป็นฝูง หมาในอยู่กันเป็นกลุ่ม มันสามารถล่าสัตว์ที่ใหญ่กว่ามันได้โดยการรวมตัวกันทำการ

มนุษย์แต่โบราณก็อยู่กันเป็นกลุ่มหรือชุมชน และมีความมั่นคงมาได้ถึง ๑๐,๐๐๐ ปี มาล่มสลายลงเพราะความเจริญสมัยใหม่ สังคมสมัยใหม่จึงอยู่แบบตัวใครตัวมัน จึงมีความเครียดสูง ความปลอดภัยต่ำ ตกเป็นเหยื่อ และเผชิญความเสี่ยงนานาชนิด สังคมปัจจุบันเต็มไปด้วยนักปั่นต่าง ๆ เพื่อเอาประโยชน์เข้าตน โดยก่อความเป็นโทษให้คนส่วนใหญ่ เช่น นักปั่นทางการเงิน นักปั่นทางพลังงาน นักลอบบี้ นักการเมือง เพื่อเอาประโยชน์เข้าตนและพรรคพวก คนส่วนใหญ่ถูกผลักดันให้อยู่แบบตัวใครตัวมัน เผชิญความเสี่ยงเอาด้วยตนเอง จึงเดือดร้อนกันอย่างแสนสาหัส ไม่มีทางป้องกันตนเอง นอกจากจะรวมตัวกันเป็นชุมชนเข้มแข็ง ทำให้เกิดภูมิคุ้มกัน ภูมิคุ้มกันทางสังคม บางคนเรียกว่าเป็น **วัคซีนทางสังคม** (Social vaccine) เพราะสามารถป้องกันโรคร้ายทางสังคมต่าง ๆ นานาได้

ขณะนี้มนุษย์มีความทุกข์ยากมากเกินไป ทั้งคนจนและคนรวย เพราะการแตกกระจายทางสังคม มีความเป็นปัจเจกมากเกินไป แบบตัวใครตัวมัน ทำให้เกิดความเปลี่ยวดาย ต้องแบกรับปัญหา และอันตรายจากสารพิษตามลำพัง ขาดความเป็นสังคมเข้มแข็งหรือความเป็นชุมชน

ถึงเวลาคืนกลับไปใช้สัญชาตญาณตามธรรมชาติเก่าของการอยู่เป็นฝูง นั่นคือ

ชุมชนเข้มแข็ง + ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่

ไม่ใช่ตกเป็นทาสเทคโนโลยี สุดแต่เทคโนโลยีจะนำไปตามบุญตามกรรม แต่นำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล

การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล ทั้งระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม คือ สิ่งสูงสุดสำหรับอนาคตของมนุษยชาติ

เพราะความสมดุลทำให้เกิดความสงบ สุข และสันติ หรือ สสสส (ส⁴) คือ สมดุล สงบ สุข สันติ

ชุมชนเข้มแข็ง คือ ระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล

ชุมชนขนาดเล็ก ประชากรประมาณ ๕๐๐ - ๑,๐๐๐ คน คือ หน่วยย่อยพื้นฐานของสังคม เปรียบประดุจดั่งเซลล์ ซึ่งเป็นหน่วยย่อยพื้นฐานของระบบร่างกายของมนุษย์ ซึ่งเป็นระบบที่วิจิตรที่สุดในจักรวาล

เซลล์ต้องมีความถูกต้อง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ จึงก่อให้เกิดอวัยวะและเนื้อเยื่อต่าง ๆ รวมทั้งระบบที่มีคุณสมบัติอันวิเศษ รวมเป็นระบบชีวิตร่างกาย หรือ**ความเป็นคน** ความเป็นคนเป็นองค์รวมซึ่งมีคุณสมบัติอันมหัศจรรย์ยิ่ง ฉันทิ

ชุมชนซึ่งเป็นหน่วยย่อยพื้นฐานของสังคม ก็เป็นฐานให้เกิดองค์กรและระบบต่าง ๆ ทางสังคมที่วิจิตร ฉันทิ นั้น เป็น **สังคมสันติสุข**

๕.

ชุมชนเข้มแข็งเกิดจากสมรรถนะในการจัดการ พัฒนาอย่างบูรณาการ 8 มิติ

การพัฒนาทุกวันนี้ ทำแบบแยกส่วนเป็นเรื่อง ๆ เหมือนไม่เกี่ยวข้องกัน เช่น พัฒนาเศรษฐกิจก็เศรษฐกิจ พัฒนาการศึกษาก็การศึกษา ไม่เกี่ยวกับชีวิตและเศรษฐกิจ โดยไปเอาวิชาเป็นตัวตั้ง นี่คือการศึกษาก็แยกส่วนจากชีวิต เศรษฐกิจไปเอาจีดีพีเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง

การพัฒนาที่ไม่ได้เอาชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง จึงก่อให้เกิดการเสียสมดุลหมดทุกมิติ ทั้งทางธรรมชาติแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และในตัวมนุษย์เอง

ธรรมชาติแวดล้อม ถูกทำลายร่อยหรอจนเกือบจะจบสิ้น พระแม่ธรรมชาติ (Mother nature) ให้กำเนิดต่อทุกสิ่งทุกอย่าง การพัฒนาแบบ**มาตุฆาต** จึงก่อให้เกิดผลเสียต่อมนุษยมนานับประการ

ในทางเศรษฐกิจที่ไม่สมดุล คือ ความเหลื่อมล้ำอย่างสุด คือ รวยกระจุกจนกระจาย อันนำไปสู่ปัญหานานาเป็นลูกโซ่

ตัวมนุษย์เองที่เสียสมดุล เกิดความเครียดแผ่กระจายไปทั่วโลกจนขาดความสุข และมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนนานาประการ

ภาวะเสียสมดุลเป็นภาวะที่ไม่เสถียร แต่มีความปั่นป่วน รุนแรง โกลาหล และวิกฤตไปทั่วโลก **จำเป็นต้องพลิกโฉม** คือนกลักลับสู่ภาวะเสถียรหรือสมดุล

ฉะนั้น การพัฒนาชุมชนจึงต้องเป็นการพัฒนาอย่างบูรณาการ

ที่ ๘ มิติ บูรณาการอยู่ในกันและกัน คือ

เศรษฐกิจ – จิตใจ – สังคม – สิ่งแวดล้อม – วัฒนธรรม – สุขภาพ – การศึกษา – ประชาธิปไตย

เมื่อทั้ง ๘ มิติดีนี้บูรณาการอยู่ในกันและกัน ก็จะทำให้เกิดความสมดุล ความสงบ ความสุข และสันติ และความยั่งยืน เป็นสังคมสันติสุข

อนึ่ง ในการพัฒนา ๘ มิติ อย่างยั่งยืนนั้น มี**สัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นจุดคานงัด** คือ ทุกมิติต้องมุ่งสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่

เมื่อมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ ก็เป็นการจัดความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำ

ชุมชนเข้มแข็งเป็นเครื่องมือจัดความยากจนลดความเหลื่อมล้ำ ซึ่งทำไม่ได้ด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจมหภาคเพียงอย่างเดียว เศรษฐกิจมหภาคนั้นอยู่บนฐานทุน ธรรมชาติของทุนนั้น คือ รายได้จากทุน (Capital income) สูงกว่ารายได้จากการทำงาน (Earning income) จึงเห็นได้ว่ายิ่งพัฒนาเศรษฐกิจมหภาคอย่างแยกส่วน ความเหลื่อมล้ำยิ่งมากขึ้น ๆ จนเหลื่อมล้ำสุด ๆ ที่เรียกว่า ปรากฏการณ์ 99 : 1 จะเห็นได้ว่า ถึงรัฐบาลจะทุ่มเทงบประมาณไปเท่าไร ๆ ก็จัดความยากจนลดความเหลื่อมล้ำไม่ได้

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งอยู่บน**ฐานทุนทางสังคม** (Social capital) ที่ก่อให้เกิดความเสมอภาคได้มากกว่า

แต่ทั้งนี้**ชุมชนนิยม**ไม่ได้ปฏิเสธหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อทุนนิยม แต่คิดเชิงเชื่อมโยงเข้ามาเกื้อกูลกัน

ชุมชนเข้มแข็ง ก็ส่งเสริมให้เศรษฐกิจมหภาคเข้มแข็ง

เศรษฐกิจมหภาค ก็เกื้อกูลให้ชุมชนเข้มแข็ง

เป็น**ทวินเศรษฐกิจ** (Twin Economy) หรือระบบเศรษฐกิจฝาแฝด ระบบเศรษฐกิจฝาแฝดจะทำให้บ้านเมืองลงตัว นำสันติสุขมาสู่ทุกฝ่าย

ฉะนั้น ทุกคนและทุกฝ่ายจึงควรมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง อันจะนำความผาสุกมาให้ทุกคนและทุกฝ่าย เป็นการพัฒนาด้วยทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา ไม่แยกส่วน แบ่งข้าง แบ่งขั้ว และเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ทางสายกลางเป็นทางสายปัญญา เมตตา และการอยู่ร่วมกัน เป็นสันติบริบท โดยแท้ ที่คนไทยทุกคนควรตระหนักรู้ และเป็นตัวอย่างแก่โลกที่กำลังตีบตัน และเจ็บป่วยอย่างยิ่ง

๖.

กระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ๗ ขั้นตอน

หัวใจของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาใด ๆ มีหลายองค์ประกอบ แต่มีอยู่องค์ประกอบหนึ่ง เป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งยวด (Crucial component) ซึ่งถ้าทำแต่องค์ประกอบอื่น โดยไม่ทำองค์ประกอบสำคัญยิ่งยวดจะไม่สำเร็จ การพัฒนาในโลกจึงไม่ค่อยสำเร็จ เพราะไม่ทำองค์ประกอบสำคัญยิ่งยวด หรือตรงที่เป็น**หัวใจของการพัฒนา**

ฉะนั้น ทุกคนควรใส่ใจเรื่องหัวใจของการพัฒนาชุมชนเป็นพิเศษ ซึ่งมี ๗ ขั้นตอน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑. **สภาผู้นำชุมชน**นี้คือองค์กรจัดการ ซึ่งถ้าไม่มีจะไม่สำเร็จ สภาผู้นำชุมชนประกอบด้วย ผู้นำชุมชนตามธรรมชาติ ซึ่งมีประมาณ หมู่บ้านละ ๔๐ - ๕๐ คน ประกอบด้วยผู้นำกลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มการเงิน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน ครู พระ ศิลปิน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำตามธรรมชาติไม่มีใครแต่งตั้ง ไม่ได้ผ่านการเลือกตั้ง แต่มีคุณสมบัติที่ชาวบ้านรู้จักกันไปว่า

- (๑) เป็นคนเห็นแก่ส่วนรวม
- (๒) เป็นคนสุจริต
- (๓) เป็นคนมีปัญญารอบรู้
- (๔) ติดต่อสื่อสารเก่ง
- (๕) เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

ผู้นำเหล่านี้มีคุณภาพสูง ควรจะมารวมตัวกันโดยไม่ต้องรอให้มีใครมาแต่งตั้ง แต่ก่อตัวกันเอง (Self-organized) ซึ่งคุณภาพจะสูงกว่าโดยแต่งตั้งและเลือกตั้ง

สภาผู้นำชุมชนเป็นองค์กรการจัดการของชุมชน

๒. **สำรวจข้อมูลชุมชน** สภาผู้นำชุมชนจัดให้มีการสำรวจข้อมูลชุมชน ขั้นตอนนี้สำคัญมากจะขาดมิได้ เพราะข้อมูลทำให้รู้ความจริงของชุมชน การรู้ความจริงทำให้คิดออกว่าควรทำอะไร

๓. **ทำแผนชุมชน** เอาความคิดมาทำแผนชุมชนตามลำดับ ความสำคัญของชุมชนหนึ่ง ๆ ซึ่งแต่ละแห่งอาจไม่เหมือนกัน โดยทั่วไปแผนชุมชนจะเป็นการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้ง ๘ มิติ คือ **เศรษฐกิจ – จิตใจ – สังคม – สิ่งแวดล้อม – วัฒนธรรม – สุขภาพ – การศึกษา – ประชาธิปไตย** ทั้ง ๘ มิติ ล้วนเชื่อมโยงกัน ถ้าทำเฉพาะเรื่องจะไม่สำเร็จ ต้องทำอย่างบูรณาการ
๔. **เสนอสภาประชาชน**หรือสภาชุมชน ได้แก่ ที่ประชุมของคนทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากชุมชนมีประชากรน้อยประมาณ ๕๐๐ - ๑,๐๐๐ คน คนทั้งหมดจึงสามารถมีส่วนร่วมด้วยตัวเอง ไม่ต้องอาศัยตัวแทน เป็นประชาธิปไตยทางตรงซึ่งคุณภาพสูงกว่า เพราะไม่มีการซื้อเสียงขายเสียง สภาประชาชนพิจารณาแผนชุมชน หลังจากเพิ่มเติม ตัดทอน ดัดแปลง จนเป็นที่พอใจแล้วมีมติรับรองแผน เป็นแผนที่คนทั้งชุมชนมีส่วนร่วม
๕. **คนทั้งชุมชนขับเคลื่อนปฏิบัติตามแผน** เขามีส่วนร่วมทำแผนจึงเข้าใจและปฏิบัติได้ถูก ต่างจากแผนที่รัฐทำและยัดเยียดลงไป เขาไม่เข้าใจแบบเพลงผู้ใหญ่ลี้ทีกลองประชุม
๖. **การติดตามการปฏิบัติ** สภาผู้นำชุมชนจัดให้มีกลุ่มติดตามการปฏิบัติ เพื่อช่วยแก้อุปสรรคขัดข้อง โดยทั่วไปผู้ปฏิบัติจะติดปัญหาอุปสรรคขัดข้องหลายอย่างทำให้ปฏิบัติไม่ได้ ถ้าการจัดการไม่ครบวงจร คือ ไม่มีการติดตามช่วยเหลือก็จะไม่มีการปฏิบัติโดยไม่มีใครทราบ อาจรู้ว่าจะไม่เกิดผลทั้ง ๆ ที่แผนทำมาดี
๗. **ผลของการปฏิบัติและการประเมินผล** เป็นข้อมูลป้อนกลับไปสู่ข้อ ๒ ทำให้กระบวนการทั้งหมดปรับตัวขึ้นเรื่อย ๆ

เมื่อกระบวนการจัดการครบวงจร ๗ ขั้นตอนดังนี้ จะมีพลังแห่งความสำเร็จสูงมาก ไม่มีทางที่จะไม่สำเร็จ เพราะการจัดการที่ดี เป็นอภิปัญญาพาไปสู่ความสำเร็จอย่างไม่มีอะไรจะทานได้ จึงมีคำพูดว่า

“การจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เป็นไปได้” (Management makes the impossible possible)
 ความสำเร็จ คือ “ชุมชนเข้มแข็ง” ที่มีการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้ง ๘ มิติ อยู่ในกันและกันคือ

เศรษฐกิจ – จิตใจ – สังคม – สิ่งแวดล้อม – วัฒนธรรม – สุขภาพ – การศึกษา – ประชาธิปไตย

มีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ ไม่มีการว่างงาน ไม่มีความยากจน มีความเสมอภาค ภารดรภาพ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม มีภูมิคุ้มกัน ทั้งจากโรคและภัยทางเศรษฐกิจ การเงิน และการถูกทำร้าย ด้วยประการทั้งปวง เป็นสังคมสันติสุข

ถ้าทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล ทุกอำเภอ เป็นอย่างนี้ ประเทศไทยทั้งประเทศ ก็จะเป็นแผ่นดินสันติสุข

๗

การสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง

ทุกคนและทุกองค์กรมีบทบาทได้

โดยที่ชุมชนเป็นหน่วยย่อยพื้นฐานของสังคม ประดุก “เซลล์” ของร่างกาย ที่ต้องมีความถูกต้องสมบูรณ์ จึงจะประกอบกันเป็นร่างกายที่มีความสมบูรณ์ วิจิตร และมีคุณสมบัติอันมหัศจรรย์ยิ่ง ชุมชนเข้มแข็งจึงเปรียบประดุกคอนกรีตบล็อกที่เป็นโครงสร้างของประเทศ

ฉะนั้น ทุกคน ทุกฝ่าย ทุกองค์กร จึงควรมีส่วนร่วมพัฒนาอย่างบูรณาการ เพื่อร่วมสร้างประเทศไทยที่น่าอยู่ที่สุด ที่มีความถูกต้องเป็นธรรมและงดงาม

ท่านสามารถทำได้อย่างง่าย ๆ และด้วยความสุข

ไม่ว่าท่านจะเป็นใคร นักพัฒนา หรือครูบาอาจารย์ นิสิต นักศึกษา ข้าราชการ ทั้งที่เกษียณแล้ว หรือยังไม่เกษียณ ครู ศิลปิน สื่อมวลชน คลังสมอง ภิภษุ นักธุรกิจ ฯลฯ

วิธีการ ก็คือ รวมตัวกันเป็นกลุ่ม ๆ กลุ่มละ ๔ – ๕ คนก็ได้ หรือมากถึง ๑๐ คนก็ได้ เรียกว่า “กลุ่มสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง” แล้วไปที่ตำบลใดตำบลหนึ่งที่ท่านเลือก เข้าไปหานายก**อบต.**หรือ **นายกเทศบาลตำบล** ซึ่งเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นระดับตำบลและแจ้งวัตถุประสงค์ ท่านเหล่านั้นก็จะยินดีและอำนวยความสะดวก แต่ละตำบลจะมีประมาณ ๑๐ หมู่บ้าน ท่านจะเลือกทำใน ๑ หมู่บ้าน หรือมากกว่า ก็สุดแต่กำลังของกลุ่ม

แต่ที่สำคัญ คือ ต้องเข้าไปร่วมในกระบวนการชุมชน ๗ ขั้นตอน จึงจะ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ตามที่พระเจ้าอยู่หัว ร.๙ ตรัสไว้

การพัฒนาไม่ใช่การเอาอะไรไปให้ แต่คือการเข้าไปร่วมเรียนรู้ในการปฏิบัติ ถ้าเอาอะไรไปให้โดยไม่ได้ร่วมเรียนรู้ ก็จะไม่สำเร็จ

การเรียนรู้ในกระบวนการชุมชนเป็นกระบวนการที่ทรงพลังยิ่ง เพราะจะได้รู้ความจริง กลุ่มผู้สนับสนุนชุมชนเข้มแข็งล้วนมีความรู้และทักษะอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งล้วนมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน ชุมชนจะยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม

กลุ่มสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง อาจมีความสนใจนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น คุณภาพเด็ก เยาวชน และครอบครัว เรื่องผู้สูงอายุ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องพลังงาน เรื่องวัฒนธรรม เรื่องการศึกษา ฯลฯ ก็เป็นโอกาสอันดีที่จะนำนโยบายนั้น ๆ ไปปฏิบัติในพื้นที่

การที่นโยบายดี ๆ วิชาการดี ๆ ไม่เกิดผลในการปฏิบัติอย่างกว้างขวาง เพราะไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ หรือปฏิบัติอย่างถูกต้อง ได้แต่ลอยตัวอยู่ข้างบน

กลุ่มสนับสนุนชุมชนเข้มแข็งที่ต้องการขับเคลื่อนนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่งในชุมชน ต้องนำเรื่องนั้นไปพัฒนาอย่างบูรณาการกับเรื่องอื่น ๆ

ถ้าเอาไปทำแบบแยกส่วนจะไม่สำเร็จ

เช่น ถ้าชาวบ้านยังยากจนมาก จะพัฒนาคุณภาพเด็กได้อย่างไร จะพัฒนาสุขภาพได้อย่างไร จะพัฒนาธรรมะหรือจิตใจได้อย่างไร ฯลฯ

แต่ถ้าชุมชนมีการพัฒนาอย่างบูรณาการ ๘ มิติแล้ว การพัฒนาอย่างอื่น ๆ ก็เป็นไปได้ ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพ จิตใจ สิ่งแวดล้อม คุณภาพเด็กเยาวชนและครอบครัว ฯลฯ

ชุมชนอาชีพไทย

โลกวิกฤตในปัจจุบัน จากการเสียสมดุลอย่างรุนแรงในทุกมิติ ตั้งแต่ธรรมชาติแวดล้อมจนถึงตัวมนุษย์เอง เป็นภาวะที่ไม่เสถียร ซึ่งไม่สามารถดำรงอยู่ในสภาพเช่นนี้ได้ยาวนาน ธรรมชาติจะหาทางปรับไปสู่สภาวะเสถียร การเกิดหายนะภัยทางธรรมชาติจากสภาวะโลกร้อนก็ดี วิกฤตโควิด-19 เนื่องจากภูมิคุ้มกันต่ำเพราะความไม่สมดุลก็ดี ล้วนเป็นความพยายามของธรรมชาติที่จะปรับให้โลกคืนกลับสู่ความสมดุล ภัยพิบัติทางธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ จะมีมาอีกเรื่อย ๆ จนกว่าโลกจะคืนกลับสู่สมดุล

ชุมชนคือระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล จึงเป็นที่ลี้ภัยของมนุษย์ เพราะชุมชนมีภูมิคุ้มกันจากภัยทั้งปวง ทั้งภัยจากเศรษฐกิจ การเงินที่พลิกผันวูบวาบ ตลอดจนภัยแบบโควิด เพราะชุมชนมีกลไกในการควบคุมสิ่งต่าง ๆ ให้สมดุลต่างจากสังคมแบบตัวใครตัวมัน ที่ทุกคนต้องเผชิญความเสี่ยงนานาชนิดด้วยตัวของตัวเอง ระบบร่างกายของมนุษย์ไม่สามารถทนต่อความเสี่ยงภัยอย่างรุนแรงของโลกที่โกลาหลได้

ชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นอนาคตของมนุษยชาติ ทุกคนและทุกองค์กรสามารถร่วมสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ แล้วจะประสบความสำเร็จประดุจบรรลุนิพพาน

จิตสำนึกใหม่ (New consciousness) ชุมชน และสันติภาพ จะเป็นไปด้วยกัน สู่ชีวิตที่สงบเย็น สังคมที่สงบเย็น

ขอให้เพื่อนมนุษย์มีความสุข